

RECENZE

**Preuss Ondřej. Klausule věčnosti. Je možné odstranit liberální demokracii?
Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, 271 s.**

Ondřeje Preusse měli dosud možnost znát především studenti pražské právnické fakulty, klienti jeho advokátní praxe, čtenáři blogů na www.ihned.cz a příznivci pétanque, jehož je prvotřídním hráčem. Jako autor odborných článků se zatím prezentoval kratší řádkou textů, prozrazujících nicméně vzdělání a důvtip (psal o memech jako období genů, losu jako alternativě voleb, přímé volbě hlavy státu, politické stávce nebo modelech státních služby). Mezi nimi se postupně začaly objevovat ty, jež souvisely s tématem disertační práce, jejíž upravená verze byla publikována v knižní podobě (lid, podstatné náležitosti demokratického právního státu a klauzule nezměnitelnosti).

V krátké době jde už o druhou knihu věnovanou tematice klauzulí věčnosti či nezměnitelnosti ústav, materiálního jádra (ohniska) ústavy, potažmo její základní struktury, respektive identity,¹ tedy tematice klasické, u nás však až donedávna reflektované spíše nahodile v několika kratších pojednáních či v rámci obecněji zaměřených textů. Citlivost tématu je u nás dobře vysvětlitelná judikaturou Ústavního soudu (nejen kauza Melčák, ale i nález k výkladu tzv. euronovely Ústavy a některé nálezy „evropské“), zatímco obdobná, rovněž v nejméně dvě knihy (autory *B. Balog* a *M. Lapčáková Breichová*) ústící pozornost slovenská je motivována spíše nespokojeností s počínáním tamní Národní rady. Česká ústava klauzuli věčnosti v čl. 9 odst. 2 obsahuje: jde tedy o to, co z této skutečnosti plyne. Ta slovenská ji neobsahuje, což však četným slovenským autorům příliš nebrání ve formulování limitů jejich změn imanentních.

Recenzovaná monografie je knížkou pěknou, promyšlenou a psanou hezkým jazykem vzdělaného pisatele. Platí to zejména tehdy, osvobodí-li se autor od citací autorů jiných a popřává své klávesnici volnost. Práce s citacemi je totiž sice zdařilá a knize rozhodně intelektuálními stimuly pomáhající, přece jen se mi však občas zdálo, že někdy navázání textů založených na reprodukci s vlastními výklady autorovými maličko v plynulosti drhne. Výjimečně jde dokonce jakoby jen o seřazení úvah, jejichž vzájemná souvislost nemusí být na první pohled úplně zřejmá (kapitola 6.4). Obávám se nicméně, že totéž platí o psaní mém. Spíše formálního rázu je rovněž výtka ke značnému množství překlepů, jakkoliv chápu, že už je autor po tolikerém přečtení nevidí. Pomoci by mu v tom snad mohli recenzenti a určitě redaktor knihy, měla-li nějakého.

O. Preuss bohatě užívá zdrojů tuzemských, slovenských, amerických, izraelských, britských, francouzských i německých, a to nejen z oboru, jehož se svým psaním přímo dotýká: najdeme zde i *S. Žižeka*, *Haidtovu* „Morálku lidské mysli“ nebo několik textů publicistických. Právě tyto přesahy považuji za zvláště přínosné, slouží k ujasňování si toho, kdo je člověk, jací jsou lidé, jakou roli v jejich životě sehrává právo, tedy co vůbec můžeme od práva očekávat, nakolik jsou naše představy etnocentrické či podmíněné sociálním statutem apod. Jak už bylo shora naznačeno, četné citace nemají funkci ornamentální, ale slouží k posouvání výkladu dále.

Knihy je rozčleněna na úvod, sedm kapitol a závěr. V úvodu jsou formulována dílčí témata následující analýzy: co je demokratický právní stát, jež autor ztotožňuje s liberální demokracií, a jeho podstatné náležitosti; co by jej mohlo ohrozit; kdo jej chrání; nakolik je změna jeho

¹ MOLEK, P. *Materiální ohnisko ústavy: věčný limit evropské integrace?* Brno: Masarykova univerzita, 2014.

podstatných náležitostí opravdu nepřipustná. Připomenuto je, že cca 80 ústav na světě má nějakou klauzuli věčnosti. Po anglosaském vzoru *O. Preuss* již v úvodu knihy exponuje svůj závěr ve větě: „*Klauzule věčnosti věčnost nezajistí, spíše může pomoci ochránit konkrétní hodnoty, než se přežít.*“ Je to postoj vcelku realistický, jakkoliv je třeba upřesňovat, co znamená „přežít“, respektive jak se pozná: poměrování klauzulí věčnosti vývojem společenských nálad je možné při jejich neurčitosti, jež je sice typická, nikoliv však bezvýjimečně. U konkrétnějších klauzulí je to složitější, ale i tady si praxe pomůže, jak na portugalském příkladu ukazuje ve své knize *P. Molek*.

První kapitola je nadepsána „*Demokratický právní stát a jeho podstatné náležitosti*“. Zkoumá se zde míra kontradikce mezi demokracií a právním státem, kdy autor odmítá nutnost vybrat si jen jedno z dober. Představuje řadu pojetí demokracie, se zvláštní zálibou v *R. Dahlovi*, i právního státu, a to se zřetelem na jejich prolínání. „Podstatné náležitosti“ chápe ve vztahu ke každému demokratickému právnímu státu, nikoliv specificky k ČR.

Kapitola druhá je věnována „hrozbám“, jimiž jsou především tyranie většiny, tyranie menšiny a vnější zásah. V souvislosti s prvním typem ohrožení se *O. Preuss* zabývá různými kategoriemi lidu. Naráží na zásadní problém (ne)způsobilosti lidu jednat jinak než prostřednictvím reprezentantů či zástupců, jimiž ovšem mohou být i občané-voliči. Vztah lidu a práva vede autora k učení o moci ustavující jako moci faktické a mimoprávní, jež se tím odlišuje od právem regulované moci (kompetence) měnit ústavu. Mimoprávní povahu má i *Weyrova* koncepce sebeomezení vůči změnitelnosti ustanovení prohlašujících jiná ustanovení za nezměnitelná – při změnitelnosti ustanovení „ochranného“ by celá koncepce postrádala smysl (takto se ovšem s nadměru svazujícími klauzulemi vypořádali v Portugalsku). Přitakáme-li nicméně myšlenku odvozené ustavující moci (moci revizní), nezní úplně nepravděpodobně úvaha o jejím omezení původním rozhodnutím o podobě ústavy. Jde ovšem o předmět kritiky jdoucí až k *T. Jeffersonovi* (vláda mrtvých apod.). Po zmínce o masách se autor přesouvá k elitám, respektive k jejich různým pojetím. Je zřejmé, že je vůči elitám obezřetný, proto je také obezřetný vůči představě záchrany demokratického právního státu soudci. Ohrožením může být i mezinárodní společenství, pokud by tlačilo na dodržování pravidel rozporných s fundamentálními ústavními hodnotami.

Ve třetí kapitole se *O. Preuss* zabývá v zásadě týmiž entitami, tentokrát však v roli těch, jež mohou podstatné náležitosti demokratického právního státu chránit. V případě lidu typicky pomocí práva na odpor. Trochu překvapivě do pojmu „*populus*“ zahrnuje i běžné politické instituce. Ideu ústavního soudnictví po vzoru *J. Blahože* přesvědčivě odvíjí od *E. Coka* (ústava obecněji jako vyšší právo). Mezinárodní společenství je připomínáno v souvislosti s *ius cogens* (ve Švýcarsku jako výslovný limit ústavních změn) a teoriemi mezinárodněprávního a nadnárodního konstitucionalismu. Společně jim je odmítnutí vestfálské suverenity, měla-li by být titulem k útlaku vlastního obyvatelstva.

Kapitola čtvrtá nabízí příklady soudní kontroly ústavnosti ústavních změn. Autor ji váže na otázku po nadřazenosti soudu ústavodárci, což je ovšem přesné jen ve vztahu k ústavodárci derivativnímu, respektive ústavnímu zákonodárci. Soudy přece netvrdí, že bourají představy ústavodárce, nýbrž naopak: chrání je před změnou prohlašovanou za nepřipustnou. Liší se přitom v tom, jak určitou oporu pro své počínání v ústavě nacházejí. První klauzule věčnosti se nejspíše objevila v helvétské ústavě z roku 1798, nejstarší dosud existující najdeme v norské ústavě z roku 1814. V USA probíhala debata jak o implicitních limitech ústavních změn, tak o přezkumu procesu přijímání ústavních dodatků. Nejvyšší soud byl v prvním ohledu vždy inertní, z debaty druhé se už před 2. světovou válkou vyvázal odkazem na doktrínu politické otázky. Dále jsou probírány Francie a Rumunsko, jimž je společný akcent na maximální legitimitu ústavní změny provedené referendem. Velkou pozornost autor věnuje Indii,

jejíž ústava klauzuli věčnosti neobsahuje, judikatura nejvyššího soudu se však v období poněkud autoritativní vlády *I. Gándhiové* zaštitila konceptem základní struktury ústavy, z níž plyne přijatelnost pouze dílčích změn ústavy, jež jejich pomocí nesmí být přeměněna v ústavu jinou (nahrazení ústavy). Hezká je část o Turecku, která názorně ukazuje, jak soud dokáže „vyklouznout“ i ze zdánlivě jasných omezení své kompetence, o něž se opakovaně pokouší parlament. Švédsko je zařazeno jako příklad toho, že ochranu základních práv před legislativním zásahem lze poměrně efektivně zajistit i bez ústavního soudu, setkají-li se institucionální předpoklady s kulturními.

V páté kapitole se *O. Preuss* soustřeďuje na ochranu podstatných náležitostí před vnitrostátním zásahem. Formuluje dva hlavní argumenty pro omezení (odvozeného) ústavodárce: kompetenční (formální) a materiální, jež má spočívat na odlišení ustavující a ustavené moci. Zdá se mi ovšem, že takto koncipované materiální omezení je rovněž kompetenční. Stěžejní pozornost je věnována judikatuře českého Ústavního soudu, jež podle autorova soudu nedostatečně odlišuje kompetenční a substantivní argumenty. Rámováno je to snahou dobrat se nějakého systému v užívaných pojmech (materiální ohnisko), k nimž jsou zde přiřazeny nadpozitivní (suprapozitivní) principy. Teprve jejich prostřednictvím sem vstupuje přirozené právo – podle *V. Klokočky* jsou totiž ústavou instalovány, existují však nezávisle na ní. To se může v zásadě týkat lidských práv, držíme-li se liberálního kánonu. Klauzule věčnosti naproti tomu mohou pojednávat o čemkoliv, třeba mohou fixovat hlavní město. Materiální ohnisko zase vyzdvihuje charakteristické rysy jakékoli ústavy, americké i stalinské.

Šestá kapitola se věnuje vnějším ohrožením. Diskutován je tu zejména vztah k Evropské unii, probírá se však obecněji i přezkum mezinárodních smluv Ústavním soudem. Samostatné zamýšlení patří suverenitě, přičemž autorovi se zjevně zamlouvá jak myšlenka suverenity ústavy, tak i suverenity lidu; suverenita státu je pro něj druhotná.

Poslední kapitola se vypořádává s nepřipustností změny podstatných náležitostí demokratického právního státu. V pozadí je po mém soudu autorem ne zcela vyjasněný vztah přirozeného práva a učení o rozdílu mezi ustavující a ustavenou mocí. Souvislost je tu dána při mýtickém chápání ustavující moci hypotetického lidu, nikoliv ovšem třeba v konstrukci obdobné USA. Tady problém stojí poměrně jednoduše: co je dovoleno bohu, nemá být dovoleno volu. Dopady jsou zřejmé v legalitě i legitimitě: zrušit přirozenoprávní postuláty nelze platně nejspíše nijak, zásadně změnit, potažmo nahradit vůli moci ustavující může opět moc ustavující, přičemž se můžeme přít o to, je-li jí lid revoluční, lid hlasující v referendu, ústavodárné shromáždění, parlament jednající apokryfními akty suverenity atd. Myslím, že *O. Preuss* trochu křivdí zastáncům přirozeného práva, když je považuje za „odpůrce nekvalifikovaného davu“, jemuž nepřísluší „rozhodovat o vznešených otázkách“, protože historicky se přirozené právo uplatňovalo právě ve prospěch onoho davu, jeho inkluze do společnosti a povznesení k občanství. Často také připomíná *Sobkovu* kritiku *Radbruchovy* formule, někdy však pod jejím vlivem dochází k závěrům sporným, třeba když zpochybňuje vliv pádu Výmarské republiky na německý Základní zákon.

Knížka je zakončena přehledným závěrem připomínajícím její hlavní teze a pojmy.

Není asi sporu o tom, že *Preussově* knize poněkud uškodila dříve vydaná a po mém soudu mimořádně vydařená knížka *P. Molka*, neb ji připravila o punc výjimečnosti. Nedá se však říci, že kdo četl jednu, marnil by čas čtením druhé. Ač mezi nimi nedochází k zásadním konfliktům – ba naopak – najdeme tu obdobně vlídné naladění vůči změnám, pracuje se s trochu odlišnou literaturou, různě pojaté jsou komparativní pasáže, jiné jsou důrazy: u *P. Molka* na materiální ohnisko a jeho vztah k prohlubující se evropské integraci, u *O. Preusse* na podstatné náležitosti demokratického státu, jež v českém případě s materiálním ohniskem víceméně splývají, jinde tomu však může být jinak. *P. Molek* kombinuje ústavní právo, ústavní teorii

a státovédu, *O. Preuss* pridáva více komponentů politologických, někdy i psychologických. Obě knihy čtenáři umožňují konfrontovat se se spoustou podstatných a často subtilních otázek skrytých za jevištěm, na němž se odehrávají běžná ústavněprávní představení.

Pravil-li kdysi *Leibniz* něco v tom smyslu, že pokoře knížit by prospělo, kdyby se domnívala, že lid právo na odpor má, zatímco pro pokoru lidu by bylo užitečné chovat se v souladu s přesvědčením o opaku, dalo by se krédo *O. Preusse* vyjádřit tak, že ústavodárcům svědčí pocit o omezenosti vlastní moci, z čehož by ovšem nemělo vyplynout přesvědčení ústavních soudců, že je na nich, aby rákoskou ztrestali každou ruku hlasující pro změnu onen pocit omezenosti jen trochu nerespektující. Prosvítá tu naladění socialisty francouzského stylu ve prospěch lidu, který je nakonec lepší než často sobecké elity. Současně z toho ovšem vyplývá závazek učinit v zájmu zachování liberální demokracie z lidu lepšího lid dobrý.

Jan Kysela*

**Ovečková, Olga. Premlčanie v obchodnom práve.
Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, 302 s.**

Na pultoch kníhkupectiev sa objavila monografia s názvom *Premlčanie v obchodnom práve* od renomovanej odborníčky na oblasť obchodného práva, profesorky *Olgy Ovečkovej*. Monografia je prvým monotematickým a komplexným spracovaním problematiky premlčania v obchodnom práve v súčasnej slovenskej právnickej spisbe.

Pertinentnosť témy premlčania v obchodnoprávných vzťahoch je daná trvalosťou imperatívov, ktorých naplnenie zákonodarca zavedením inštitútu premlčania sleduje, a to tak požiadavky včasného uplatnenia práv zo strany veriteľov, ako aj požiadavky nastolenia právnej istoty v prospech dlžníkov v prípade nenaplnenia prvej požiadavky. Aktuálnosť témy posilňuje množstvo otázok, ktoré vyvstávajú pri konfrontácii – vo svojej podstate jednoduchého – inštitútu premlčania s členitosťou a rôznorodosťou obchodnoprávných vzťahov, ako aj v dôsledku neštandardnej dĺžky súdnych konaní v obchodnoprávných veciach na Slovensku.

Pre postup autorky pri prezentácii jednotlivých častí je charakteristická jednotnosť postupu, následnosti úvah, kde po vymedzení vecnej podstaty danej problematiky alebo otázky, a prípadne jej teoreticko-právneho rozmeru, komplexne oboznamuje: (i) s doktrínovými názormi, (ii) s výstupmi judikatúry slovenských súdov ako aj judikatúry českých súdov, ktorá – aj napriek prijatiu a nadobudnutiu účinnosti nového Občianskeho zákonníka – ostáva cenným zdrojom porovnania a inšpirácie, a (iii) s normatívnymi zásahmi slovenského zákonodarcu, českého zákonodarcu v podobe nového Občianskeho zákonníka, ako aj s medzinárodnými kodifikáciami súkromnoprávných vzťahov (Dohovor o premlčaní pri medzinárodnej kúpe tovaru, Princípy európskeho zmluvného práva – PECL, Zásady medzinárodných obchodných zmlúv – UNIDROIT); vzťahujúcimi sa k danej problematike alebo otázke a trpezlivo argumentačne konštruuje svoje vlastné stanovisko. Výstupy jednotlivých aktérov tvorby pozitívneho práva (zákonodarcu, súdov, právnej doktríny) v otázke premlčania sú predmetom kritického rozboru, vrátane poukázania na zlyhania, zjavnú nesprávnosť úsudku alebo nedôslednosť zákonodarcu či nesprávnosť právneho názoru vysloveného súdom.

Monografia je členená do dvanástich kapitol.

* Doc. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Kancelár Senátu. E-mail: kyselaj@prf.cuni.cz.